

Ю.Ю. КАЛИНОВСЬКИЙ, докт. філос. наук, доц.,
НЮОАУ ім. Я. Мудрого, Харків

Е.А. КАЛЬНИЦЬКИЙ, канд. філос. наук, доц., НТУ «ХПІ», Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ НА СУСПІЛЬНУ ПРАВОСВІДОМІСТЬ

У статті показано, що під впливом Інтернет-комунікації суспільна правосвідомість стає своєрідним символічним феноменом, який може мати ознаки несистемності, антиєрархічності, полінормативності, її характеристики поступово трансформуються у бік більшої свободи, демократичності, інформативної рівності, полікультурності, незаангажованості.

В статье показано, что под воздействием Интернет-коммуникации общественное правосознание становится своеобразным символическим феноменом, который может иметь признаки несистемности, антииерархичности, полинормативности, ее характеристики постепенно трансформируются в сторону большей свободы, демократичности, информативного равенства, поликультурности, незаангажированности.

It is rotined in the article, that under act of internet-communication public sense of justice becomes the original symbolic phenomenon which can have signs of nonsystemness, antihierarchicalness, its descriptions are gradually transformed toward greater freedom, democraticness, informing equality.

Актуальність проблеми. Розвиток інформаційного суспільства в Україні є об'єктивним процесом, який впливає на всі сфери суспільного життя, а також на свідомість громадян. Правосвідомість не є виключенням, оскільки під впливом інформатизації та глобалізації змінюється уявлення суб'єктів суспільних відносин про зміст й обсяг власних прав і свобод, а також про засоби їх втілення. Як відомо розвиток інформаційного суспільства призвів до появи такого глобального, наднаціонального феномена як Інтернет, який за своїми характеристиками є унікальним засобом передачі інформації і в той же час є потужною технологією впливу на суспільну свідомість (правосвідомість зокрема). Зазначимо, що у науковій літературі активно досліджується сутність «віртуальної реальності», особливості Інтернет-комунікації, їх значення у житті людини та соціуму, але практично відсутні наукові розвідки щодо впливу всесвітньої мережі на суспільну правосвідомість.

Виходячи з вищенаведеного *метою статті* є аналіз особливостей впливу Інтернет-комунікації на суспільну правосвідомість.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Як зазначає українська дослідниця О. Висоцька Інтернет-комунікація має визвольний характер. Це стосується когнітивних характеристик (більші інформаційні ресурси), етико-ціннісних (відсутність бар'єрів у вподобаннях та ціннісних, культурних пріоритетах) емоційних (зняття стресів в ігровому режимі комунікації,

використання «потоків свідомості» у письмі, перенос комплексів та страхів у віртуальну площину тощо). У свою чергу, онлайніві співтовариства являють собою приклад віртуальної форми реалізації ідеї відкритості, а також є основою постраціональних комунікативних практик у мережі Інтернет. Серед головних принципів таких співтовариств – антиєрархічність, антикомерційність, антиметанаративність тощо. Не треба, також ідеалізувати характер такої віртуальної комунікації, оскільки асистемність подібної мережної взаємодії несе в собі і потенційні ризики. Гіпертекст може як сприяти розширенню інформації, так і бути дезінформацією, яка в силу своєї «відкритості» визнається правдивою [1, с. 243-244].

В той же час, вищезначена дослідниця підкреслює, що відкритість має і зворотний бік свого прояву – наявна висока ступінь маргіналізації Інтернет-повідомлень. Причому маргіналізована інформація несе потрібні кодові значення: вона може бути симуляцією (мати «пустий код», тобто це інформація, яка нічого не відображає), може бути гіпертекстом (приховуючи у собі різноманітні контексти, нагадуючи знаменитий борхесівський «лабіринт»), нарешті, вона може дійсно містити реально загрозливий руйнівний потенціал (використовуватися як «всеобуч» для деструктивних дій). Висока свобода комунікації у мережі Інтернет «притягує» до себе різноманітні групи – терористичні, політичні «маргінали», бандитські угруповання тощо [1, с. 244].

Соціальним наслідком Інтернет-комунікації стає формування так званої «мережної культури», спрямованої на встановлення «мережного індивідуалізму як домінантної форми соціальності» [2, с. 157]. По суті, людина втрачає свою особистість, розчиняючи її у віртуальному просторі, й «народжується» знову, вигадуючи для себе нове ім'я (так званий «нік»: від англ. *nickname* – прізвисько), створюючи нове віртуальне буття (легенду власного існування) й налагоджуючи комунікацію з іншими суб'єктами мережевого світу.

Так, на думку вітчизняного дослідника О. Кузя, функціонуючи у віртуальному режимі, віртуальному просторі індивід приписує собі будь-які фізичні й соціальні ознаки [3, с. 279]. Іншими словами, зникають соціальні ознаки репрезентації як стійкі формалізовані структури, відходить на другий план віртуального буття соціальність, редукована до зовнішніх відносно індивідів, оречевлених структур, руйнуються соціальні інститути [4, с. 118]. З'являється *homo virtualis* – Людина Віртуальна, яка є наслідком відчуження людини від власної тілесності [5]. Подібне «розречевлення» людської сутності свідчить про нову топологію розколу: межа прокладається вже не між індивідом і зовнішнім світом, а всередині особистості. Неподільне, але й незлианне співіснування двох іпостасей – фізичної та духовної – в людській особі опиняється під питанням, що сприяє шизоізації особистості. Темпоральна шизофренія – неспроможність синхронізувати реальний та віртуальний час, може обернутися шизофренією клінічною – неспроможністю психіки сформувати й утримувати цілісний образ власного

«Я» [4, с. 127].

Отже, велика кількість людей може спілкуватися в Інтернеті, не називаючи свого власного ім'я або користуючись вигаданим, застосовуючи знаки, символи та мову, які зрозумілі лише «людині віртуальній». На нашу думку, людина віртуального простору має своєрідну правосвідомість: вона необмежена заборонами ані моральними, ані правовими; її дії у просторі і часі позбавлені зовнішнього контролю; вона є вільною створювати будь-який світ. Тільки самоконтроль суб'єкта віртуальної спільноти (релігійні та моральні заборони) та реакція користувачів мережі є запобіжниками щодо розповсюдження неякісної (антиправової, аморальної, неправдивої) інформації. Разом з тим, зазначимо, що сам по собі процес інформатизації спричиняє підвищення інтелектуального потенціалу суспільства та особистості. Він по суті представляє собою системно-діяльнісний процес оволодіння інформацією (в тому числі і правовою) як ресурсом керування й розвитку суспільства. Як правило користувачі мережі Інтернет мають достатньо високий рівень інтелекту, освіти та соціалізовані не тільки у національне суспільство, а й у глобальне співтовариство. «Людина віртуальна» має особливу правосвідомість – вона мислить не тільки категоріями національно-культурної спільноти в якій мешкає, а й орієнтується в «нормах» різноманітних мереж, активно глобалізується та є більш відкритою до різноманітних новацій.

Отже, під впливом інформатизації та віртуалізації міжсуб'єктних відносин змінюється свідомість (правосвідомість) людини, вона по іншому сприймає себе у цьому світі. Зокрема, вплив інформатизації пояснюється трьома взаємозалежними процесами, що її супроводжують:

- медіатизація: процес удосконалювання засобів збору, зберігання й поширення інформації;

- ком'ютеризація: процес удосконалення засобів пошуку й обробки інформації;

- інтелектуалізація: процес розвитку здатності сприйняття й породження інформації, тобто підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту [6, с. 143].

Інформатизацію суспільства в принципі треба трактувати як розвиток, якісне вдосконалення, радикальне посилення за допомогою сучасних інформаційно-технологічних засобів когнітивних соціальних структур і процесів. Щоб запобігти утворенню аморального, антиправового віртуального середовища, яке деформує правосвідомість, необхідно, щоб інформатизація була «злита» з процесами соціальної інтелектуалізації та підвищення рівня етико-правової й інформаційної культури окремих користувачів, що істотно впливає на творчий потенціал особистості й всього інформаційного суспільства в цілому. Репрезентуючи себе у інформаційному просторі користувачі реалізують одне з головних прав людини – право на інформацію та знання. Людина віртуального світу отримує можливість порівнювати законодавчі бази окремих країн, з'ясовувати ставлення до

різних правових ситуацій суб'єктів з різноманітних культурних світів. Звичайно таке порівняння потребує високого інтелектуального та культурного рівня користувачів, оскільки наявна в Інтернеті інформація може як позитивно, так і негативно вплинути на правосвідомість всіх суб'єктів суспільного простору.

У свою чергу, наукові й технологічні досягнення здатні впливати на людські ціннісні орієнтири в суспільстві, заснованому на знанні. Самі досягнення сучасної науки змушують піддати скепсису багато ціннісних настанов свідомості (правосвідомості зокрема), відмовитися від існуючих догм і забобонів. Наука й технологія сьогодні в змозі піддати радикальній переоцінці не тільки наші уявлення про фізичну, хімічну або біологічну реальність, але й наші погляди на ресурси суспільного розвитку та перспективи людської спільноти. Питання, пов'язані з розглядом сюжетів глобального характеру, стають предметом обговорення в пресі, на радіо, у телевізійному просторі та в Інтернеті. ЗМІ й Інтернет стають своєрідним полем взаємодії професійних наукових експертів і суспільної думки. У суспільстві, заснованому на знаннях та інформації, не тільки члени експертних організацій, але й будь-який громадянин має право на доступ до достовірної наукової інформації відкритого характеру в тій галузі, що його цікавить. При цьому, важлива сама можливість інтерактивної взаємодії громадян з існуючими джерелами інформації, зокрема правової. У даному контексті безсумнівне значення має феномен Інтернету. Поява в нашому житті телекомунікаційної мережі Інтернет зробила дійсну інформаційну революцію. Як справедливо зауважив директор інституту ЮНЕСКО з інформаційних технологій, що в процесі утворення й становлення інфосфери людство вперше зіштовхнулося з феноменом надбіологічних, надпсихологічних змін особистості, оскільки у творців інфосфери вже є свій спосіб мислення, нова етика й культура розуміння [7, с. 2-4].

Відштовхуючись від вищенаведеного твердження, можна зробити наступний висновок: комп'ютер, інформаційна техніка й технології виступають не тільки як множителі інтелекту, але й відкривають нові виміри свідомості (правосвідомості зокрема). Перманентна комунікація – це невід'ємна функція глобальних мереж, що зв'язує ці виміри воедино та утворює впорядковану систему нової інформаційної культури як передумови становлення суспільства, заснованого на знанні, а також є підґрунтям розвитку віртуальної спільноти.

Сьогодні народжуються нові знакові системи й такі схеми розуміння і засвоєння правових, та на жаль антиправових знань, які не стільки пов'язані зі словом, звуком, скільки з зоровим рядом, образом, формою й кольорами. Вчені зазначають, що з появою комп'ютерів і глобальних комп'ютерних мереж створюються принципово нові (на відміну від книги, газети, телебачення) методи людського спілкування, одержання знань та впливу на суспільну правосвідомість. Ці методи фіксуються в нових соціальних формах людських відносин, нових типах діяльності й стійких формах свідомості й

самосвідомості. Комп'ютерна мережа в такій постановці питання, принципово відрізняється від рукопису й книги тим, що вона скоріше не джерело, не одержувач, не оброблювач, не охоронець друкованих знаків, інтерпретованих людиною, а генератор (навіть диктатор) нових форм його комунікативної активності. Використання досягнень науки не може здійснюватися на чисто уніфікованій основі в суспільстві, заснованому на знаннях. Сучасний погляд на суспільні процеси, що сформувався в умовах постмодерної ситуації, відзначений приматом культуроцентристської настанови. Саме тому для ефективності використання знання необхідна соціокультурна контекстуалізація застосування конкретної сцієнтистської парадигми. Це очевидно навіть в умовах високорозвинених країн Європи, де зберігаються значні риси розходження в регіональному й національному плані, незважаючи на присутність значної єдності у всіх сферах громадського, правового життя.

Вочевидь, суспільна правосвідомість сучасних демократичних систем (України зокрема) є квінтесенцією інституційного та неінституційного рівнів, віртуального та реального правових світів, що пов'язані між собою комунікативною взаємозалежністю окремих суб'єктів, ставлення до права та закону яких з'ясовується під час інтерсуб'єктивної взаємодії. Тобто, інформаційне суспільство, Інтернет-комунікації та їх потужності можуть з одного боку формувати надправову, віртуальну правосвідомість, яка є основою функціонування «віртуального натовпу», а з іншого боку – сприяти поінформованості громадян, їхній консолідації у громадянському суспільстві, допомагати боротися з протиправними та аморальними проявами у суспільстві силою громадського впливу. З точки зору Ж. Бодрійяра, в наш час змінилося саме середовище існування людини, а саме – місто. На його думку, місто перестало бути політико-індустріальним полігоном, яким воно було у XIX сторіччі, тепер це полігон знаків, засобів масової інформації, коду [8, с. 157].

Висновки. Таким чином, суспільна правосвідомість під впливом Інтернет-комунікації стає своєрідним символічним феноменом, який може мати ознаки несистемності, антиієрархічності, полінормативності. В свою чергу, правосвідомість віртуальних спільнот не має чіткого аксіологічного підґрунтя та не обмежена національно-культурними кордонами. Характеристики суспільної правосвідомості під впливом Інтернет-комунікації поступово трансформуються у бік більшої свободи, демократичності, інформативної рівності, полікультурності, незаангажованості. Разом з тим, віртуальні мережі сприяють зменшенню рівня відповідальності людини, орієнтуючись, перш за все, на її внутрішню культуру.

Список літератури: 1. *Висоцька О.Є.* Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства): Монографія. – Дніпропетровськ: «Інновація», 2009. – 316 с. 2. *Кастельс М.* Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс; пер. с англ. А. Матвеева под. ред. В. Харитонova. –

Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с. **3.** Кузь О. М. Репрезентації суб'єктності в постсучасності: [Монографія] / О.М. Кузь. – Х.: ФОП Лібуркіна Л.М.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – 312 с. **4.** Корабльова В.М. Покоління в полі культури: множинність репрезентацій: Монографія / В.М. Корабльова. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 180 с. **5.** Бек У. Что такое глобализация ? / Пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника; Общ. ред. и послесл. А. Филлипова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с. **6.** Руденко С.О. Сутність прийняття управлінських рішень у суспільстві, заснованому на знаннях / С.О. Руденко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – 2007. – № 2 (28). – С.141-149. **7.** Кинелев В.Г. Контуры системы образования XXI века / В.Г. Кинелев // ИНФО. – 2000. – № 5. – С. 2-7. **8.** Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – 2-е изд. – М.: Добросвет, КДУ, 2006. – 389 с.

Надійшла до редколегії 31.03.2011.